

Justyna LENIK*

Formy aktywności fizycznej w programach wychowania fizycznego w szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych na terenie województwa podkarpackiego

Streszczenie

Celem badań była ocena, jakie formy aktywności sportowo-rekreacyjnej są realizowane przez nauczycieli wychowania fizycznego na różnych poziomach edukacji szkolnej w szkołach wiejskich i miejskich województwa podkarpackiego, oraz jakie trudności uniemożliwiają nauczycielowi realizację podstawy programowej z przedmiotu wychowanie fizyczne. Badaniami (kwestionariusz ankiety) objęto 1032 nauczycieli wychowania fizycznego zatrudnionych w szkołach wiejskich oraz 773 nauczycieli wychowania fizycznego pracujących w szkołach miejskich województwa podkarpackiego. Badaniami objęto szkoły o różnej wielkości: do 100 uczniów, od 100 do 300 uczniów, i powyżej 300 uczniów. Większość nauczycieli narzeka na warunki panujące w szkole. Największym problemem uniemożliwiającym realizację podstawy programowej z wychowania fizycznego w szkołach wiejskich i miejskich na Podkarpaciu jest łączenie klas oraz prowadzenie lekcji w grupach koedukacyjnych. Przeprowadzona analiza wykazała, iż nauczyciele najczęściej realizują zespołowe gry sportowe oraz lekkoatletykę.

Słowa kluczowe: województwo podkarpackie, formy aktywności sportowo-rekreacyjnej, szkoły wiejskie, szkoły miejskie.

Wprowadzenie

Szkolne wychowanie fizyczne ma za zadanie nie tylko troszczyć się o sprawność fizyczną uczniów i zdrowie, ale również przygotować młodego człowieka do uczestnictwa w różnych formach aktywności fizycznej po zakoń-

* dr, Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Wychowania Fizycznego, Katedra Nauk Humanistycznych i Społecznych; e-mail: ju_lenik@ur.edu.pl

czeniu edukacji szkolnej¹. Aby osiągnąć ten cel, należy rozpowszechnić zainteresowania sportowe, rekreacyjne i zdrowotne oraz wyrabiać u dzieci nawyk systematycznej pracy nad sobą². Według Kosiby³, nauczyciel oddziałuje nie tylko na ciało ucznia, ale także na jego osobowość. Skuteczność procesu dydaktycznego jest zależna od jego intelektualizacji oraz od warsztatu pracy nauczyciela. Słusznie zauważył Dąbrowski, że udział w wychowaniu fizycznym i rozwój fizyczny jest podstawowym prawem wszystkich dzieci, a szkoła musi ten rozwój zagwarantować poprzez właściwą realizację programu wychowania fizycznego⁴. Nauczyciel powinien rozpowszechniać wiedzę na temat każdej dyscypliny sportowej. Takie postępowanie przybliży uczniom specyfikę poszczególnych konkurencji, co może mieć wpływ na wzrost zainteresowań sportowych i rekreacyjnych dzieci i młodzieży. Niestety, we współczesnym świecie rozwój techniki nie ułatwia zadania nauczycielom wychowania fizycznego. Lekcje są mało atrakcyjne, a dla aktywności fizycznej coraz większą konkurencją stanowią m.in. gry komputerowe oraz portale społecznościowe⁵. Dzieci charakteryzują się niskim poziomem sprawności fizycznej, boją się wysiłku fizycznego i mogą od niego stronić⁶.

Odpowiednie podejście nauczyciela wychowania fizycznego, prawidłowa organizacja pracy oraz właściwa realizacja podstawy programowej⁷ z wychowania fizycznego poprawiają atrakcyjność zajęć oraz mogą być skuteczne w redukowaniu zachowań agresywnych wśród uczniów. Z tych względów należy zwrócić szczególną uwagę na poprawę jakości prowadzonych lekcji. Dzięki odpowiednim działaniom wychowawczym można podnieść samoocenę wśród uczniów słabszych fizycznie, którzy są narażeni na agresję ze strony sprawniejszych kolegów. Dodatkowo, właściwa organizacja zajęć sprzyja integracji rówieśników⁸.

¹ H. Sozański, M. Siewierski, J. Adamczyk, *Sport w szkole – stan i perspektywy*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2010, nr 1, s. 8–13.

² S. Szczepański, *Kluczowe zagadnienia dydaktyki wychowania fizycznego*, Politechnika Opolska 2008; K. Skrzydło, *Wychowanie fizyczne nieobecne w praktyce pedagogicznej*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2010, nr 10, s. 25–27.

³ G. Kosiba, *Warsztat pracy nauczyciela wychowania fizycznego w aspekcie ewolucji celów tego procesu*, „Kultura Fizyczna” 2000, nr 9–10, s. 21–23.

⁴ A. Dąbrowski, *Pozaszkolna kultura fizyczna młodzieży – rzeczywistość a potrzeby i oczekiwania*, AWF, Warszawa 1997, s. 43.

⁵ E. Kozłowska, A. Kowalczyk, M. Rząca, K. Kocka, *Uczestnictwo w lekcjach wf. a rozwój kultury fizycznej po zakończeniu etapu edukacyjnego*, „Journal of Education, Health and Sport” 2015, 5(4), s. 355–365.

⁶ W. Pańczyk, *Więcej lekcji wychowania fizycznego w szkole*, „Kultura Fizyczna” 2002, nr 9–10, s. 11–14.

⁷ Podstawa programowa z 2008 r. definiuje wychowanie fizyczne jako ważny obszar edukacyjny, rozwojowy i zdrowotny. Zob. A. Białek, J. Fila, P. Zielonka, *Wychowanie fizyczne w opiniach dyrektorów i nauczycieli. Organizacja kształcenia, podstawa programowa i ocenianie uczniów w szkołach podstawowych*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2015, s. 7.

⁸ K. Skalik, *Redukowanie agresji – poprzez integrację grupy na zajęciach wf.*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2011, nr 2, s. 16–19.

Dla wielu rodziców i nauczycieli dobra szkoła to ta, która najlepiej przygotowuje do egzaminów końcowych i dobrze wypada w rankingach⁹. Na pierwszym miejscu są konkursy matematyczne, polonistyczne oraz imprezy szkolne, takie jak dzień patrona czy święta narodowe. Wychowanie fizyczne jest na drugim planie, ponieważ przedmiot ten nie ma żadnego wpływu na wynik egzaminu końcowego¹⁰. Problem ten został zauważony przez Raczkę pod koniec lat dziewięćdziesiątych. Według niego, wychowanie fizyczne w szkołach polskich odbiega od europejskich rozwiązań w metodach i treściach pracy nauczyciela. Za przyczynę takiego stanu rzeczy mogą odpowiadać trudne warunki panujące w szkołach¹¹.

Cel badań

Głównym celem niniejszego artykułu jest ocena, jakie formy aktywności sportowo-rekreacyjnej są realizowane przez nauczycieli wychowania fizycznego w szkołach wiejskich i miejskich województwa podkarpackiego.

W toku badań postawiono pytania badawcze:

- Jakie formy aktywności fizycznej są realizowane przez nauczycieli wychowania fizycznego w wiejskich i miejskich szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych na terenie województwa podkarpackiego?
- Jakie trudności uniemożliwiają nauczycielom realizację podstawy programowej z wychowania fizycznego w wiejskich i miejskich szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych na terenie województwa podkarpackiego?

Material i metody badań

Badania przeprowadzono w okresie od lutego 2013 roku do czerwca 2016 roku i objęto nimi 1032 nauczycieli wychowania fizycznego zatrudnionych w szkołach wiejskich, oraz 773 nauczycieli wychowania fizycznego pracujących w szkołach miejskich województwa podkarpackiego. Niektórzy nauczyciele byli zatrudnieni zarówno w szkole podstawowej, jak i w gimnazjum lub w szkole ponadgimnazjalnej.

⁹ C. Kuśnierz, *Reforma wychowania fizycznego w opiniach nauczycieli województwa opolskiego*, [w:] K. Warchoła (red.), *Wychowanie fizyczne w szkole w okresie reformy programowej systemu edukacji*, „Prace Naukowo-Dydaktyczne Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Krośnie”, z. 54, Krosno 2011, s. 115–124.

¹⁰ K. Skrzydło, *Wychowanie fizyczne nieobecne w praktyce pedagogicznej*, s. 25–27.

¹¹ J. Raczek, *Węzłowe problemy wychowania fizycznego dzieci i młodzieży w świetle badań naukowych*, „Wychowanie Fizyczne i Sport” 1997, nr 4, s. 3–13.

Badania przeprowadzono we wszystkich powiatach należących do województwa podkarpackiego. Badaniami objęto szkoły o różnej wielkości: do 100 uczniów, od 100 do 300 uczniów, i powyżej 300 uczniów.

W badaniach wykorzystano autorski kwestionariusz ankiety. Ankieta została podzielona na dwie części. Pierwsza część zawiera pytania dotyczące typu szkoły, stażu pracy i wykształcenia nauczyciela (pytania otwarte). W drugiej części ujęto 29 pytań, z czego 10 odnosiło się do różnych form aktywności fizycznej, które powinny być realizowane przez nauczyciela zgodnie z podstawą programową (pytania wielokrotnych odpowiedzi). W tej części zostały również zawarte pytania odnoszące się do bazy sportowej, warunków panujących w szkole oraz trudności, które mogą uniemożliwić właściwą realizację podstawy programowej (pytania wielokrotnych odpowiedzi). Pytania dotyczące sposobu oceny pracy nauczyciela wychowania fizycznego, systemu organizacyjnego oraz podejścia nauczycieli innych przedmiotów do problemów wychowania fizycznego miały charakter zamknięty (wybór jednej odpowiedzi).

Analizę statystyczną wykonano w programie Statistica 9. Wyniki przedstawiono w postaci liczebności oraz frakcji procentowych.

Wyniki

Tabela 1. Baza sportowa w szkołach miejskich województwa podkarpackiego

Typ szkoły		Baza					
		Hala sportowa	Sala gimnastyczna	Zastępcza sala gimnastyczna	Pływalnia	Korytarz szkolny	Boiska zewnętrzne
Szkoła podstawowa	n	80	220	93	56	91	183
	%	10	28	12	7	12	24
Gimnazjum	n	87	155	66	42	54	141
	%	11	20	9	5	7	18
Szkoła ponadgimnazjalna	n	123	260	104	63	67	209
	%	16	34	13	8	9	27

Źródło: badania własne.

Po dokonaniu analizy danych zawartych w tabeli 1 można zauważyć, że salę gimnastyczną posiada $\frac{1}{3}$ szkół podstawowych. Występuje ona również w co trzeciej szkole ponadgimnazjalnej oraz w co piątym gimnazjum. Na uwagę zasługuje fakt, że niewielka liczba szkół w mieście na terenie województwa podkarpackiego posiada halę sportową (10% szkół podstawowych, 10% gimnazjów i 15% szkół ponadgimnazjalnych) i pływalnię. Pływalnię posiada co czternasta szkoła podstawowa, co dziesiąta szkoła ponadgimnazjalna i co dwudzieste gim-

nazjum. 25% szkół podstawowych i szkół ponadgimnazjalnych na terenach miejskich województwa podkarpackiego posiada boiska zewnętrzne. Znajdują się one również w co piątym gimnazjum.

Tabela 2. Baza sportowa w szkołach wiejskich województwa podkarpackiego

Typ szkoły		Baza					
		Hala sportowa	Sala gimnastyczna	Zastępcza sala gimnastyczna	Pływalnia	Korytarz szkolny	Boiska zewnętrzne
Szkoła podstawowa	n	81	380	200	29	135	442
	%	8	37	19	3	13	43
Gimnazjum	n	60	266	74	26	66	290
	%	6	26	7	3	6	28
Szkoła ponadgimnazjalna	n	18	36	13	3	8	36
	%	2	3	1	0	1	3

Źródło: badania własne.

Analizując dane zawarte w tabeli 2, można stwierdzić, że na terenach wiejskich województwa podkarpackiego około 40% szkół podstawowych posiada salę gimnastyczną. Występuje ona również w co piątym gimnazjum i tylko w 3% szkół ponadgimnazjalnych. Co druga szkoła podstawowa i co trzecie gimnazjum mają do dyspozycji boiska zewnętrzne. Z danych liczbowych zawartych w tabeli 2 wynika, że pływalnię oraz halę sportową posiada niewielka liczba szkół wiejskich na terenie województwa podkarpackiego.

Tabela 3. Realizacja form aktywności fizycznej w szkołach miejskich województwa podkarpackiego

Typ szkoły		Realizowane formy aktywności fizycznej						
		ZGS	Gimnastyka	LA	Ćwiczenia muzyczno-ruchowe	Atletyka terenowa	Sporty zimowe	Inne
Szkoła podstawowa	n	254	257	258	130	195	119	17
	%	33	33	33	17	25	15	2
Gimnazjum	n	197	203	203	119	175	108	13
	%	25	26	26	15	23	14	2
Szkoła ponadgimnazjalna	n	303	308	304	182	242	132	39
	%	39	40	39	24	31	17	5

Źródło: badania własne.

Przeprowadzone badania wykazały (tabela 3), że w miejskich szkołach podstawowych województwa podkarpackiego co trzeci nauczyciel realizuje treści

programowe z zespołowych gier sportowych, gimnastyki oraz lekkoatletyki. W szkołach ponadgimnazjalnych treści te są realizowane przez 40% nauczycieli, natomiast w gimnazjach realizuje podobne treści co czwarty ankietowany. Niewielka liczba nauczycieli pracujących w szkołach miejskich województwa podkarpackiego realizuje treści programowe ze sportów zimowych (15% nauczycieli ze szkół podstawowych, 15% uczących w gimnazjach oraz 15% pracujących w szkołach ponadgimnazjalnych). Dużą popularnością w szkołach ponadgimnazjalnych cieszą się zajęcia z atletyki terenowej. Realizuje je co trzeci ankietowany.

Tabela 4. Realizacja form aktywności fizycznej w szkołach wiejskich województwa podkarpackiego

Typ szkoły		Realizowane formy aktywności fizycznej						
		ZGS	Gimnastyka	LA	Ćwiczenia muzyczno-ruchowe	Atletyka terenowa	Sporty zimowe	Inne
Szkoła podstawowa	n	619	621	620	391	519	316	27
	%	60	60	60	38	50	31	3
Gimnazjum	n	359	364	363	227	324	190	20
	%	35	35	35	22	31	18	2
Szkoła ponadgimnazjalna	n	47	47	48	27	43	18	5
	%	5	5	5	3	4	2	0

Źródło: badania własne.

Po przeprowadzeniu analizy danych zawartych w tabeli 4 można stwierdzić, że 60% nauczycieli pracujących w szkołach podstawowych oraz 35% ankietowanych uczących w gimnazjum realizuje treści programowe z zespołowych gier sportowych, gimnastyki oraz lekkoatletyki. W szkołach podstawowych dużą popularnością cieszą się zajęcia z atletyki terenowej (realizuje je co drugi ankietowany) oraz ćwiczenia muzyczno-ruchowe, które są realizowane przez 40% nauczycieli.

Analizując, które umiejętności z gimnastyki są realizowane przez nauczycieli w ramach programu wychowania fizycznego (tabela 5), można stwierdzić, że w szkołach miejskich województwa podkarpackiego największą popularnością cieszą się przewroty w przód i w tył. Realizuje je co trzeci ankietowany pracujący w szkole podstawowej, co czwarty pracujący w gimnazjum i 40% nauczycieli wychowania fizycznego ze szkół ponadgimnazjalnych. Przeprowadzone badania wykazały również, że w szkołach podstawowych i gimnazjach 20% ankietowanych realizuje skok przez skrzynię, a stanie na rękach – odpowiednio 25% i 20%. W szkołach ponadgimnazjalnych co trzeci nauczyciel realizuje skok przez skrzynię, skok przez kozła i stanie na rękach, a co piąty ankietowany – stanie na głowie i przerzut bokiem. W szkołach miejskich województwa podkarpackiego

piramidy oraz elementy gimnastyki artystycznej są realizowane przez niewielką liczbę nauczycieli.

Tabela 5. Realizacja umiejętności z gimnastyki w szkołach miejskich województwa podkarpackiego

Typ szkoły		Umiejętności z gimnastyki								
		Przewroty w tył i w przód	Skok przez kozła	Skok przez skrzynię	Stanie na rękach	Stanie na głowie	Przerzut bokiem	Piramidy	Elementy gimnastyki artystycznej	Inne
Szkoła podstawowa	n	255	203	165	200	80	144	46	50	8
	%	33	26	21	26	10	19	6	7	1
Gimnazjum	n	199	150	150	169	96	110	69	39	6
	%	26	20	20	22	13	14	9	5	1
Szkoła ponadgimnazjalna	n	295	206	218	255	173	185	99	46	7
	%	38	27	28	33	23	24	13	6	1

Źródło: badania własne.

Tabela 6. Realizacja umiejętności z gimnastyki w szkołach wiejskich województwa podkarpackiego

Typ szkoły		Umiejętności z gimnastyki								
		Przewroty w tył i w przód	Skok przez kozła	Skok przez skrzynię	Stanie na rękach	Stanie na głowie	Przerzut bokiem	Piramidy	Elementy gimnastyki artystycznej	Inne
Szkoła podstawowa	n	615	449	389	496	213	351	137	110	17
	%	60	43	38	48	21	34	13	11	2
Gimnazjum	n	361	297	271	310	166	232	120	59	17
	%	35	29	26	30	16	22	12	6	2
Szkoła ponadgimnazjalna	n	47	32	36	41	22	24	17	6	2
	%	5	3	3	4	2	2	2	1	0

Źródło: badania własne.

Po dokonaniu analizy danych zawartych w tabeli 6 można stwierdzić, że nauczyciele pracujący w wiejskich szkołach podstawowych w województwie podkarpackim najchętniej realizują przewroty w tył i w przód oraz stanie na rękach.

Zdeklarowało tak odpowiednio 60% i co drugi ankietowany. Dużą popularnością cieszą się również skok przez kozła, skok przez skrzynię oraz przerzut bokiem. Elementy te są realizowane przez około 40% nauczycieli wychowania fizycznego. 35% ankietowanych uczących w gimnazjum i 5% nauczycieli pracujących w szkole ponadgimnazjalnej zadeklarowało, że na lekcjach wychowania fizycznego realizuje przewroty w tył i w przód. Co trzeci ankietowany nauczyciel realizuje z młodzieżą gimnazjalną skok przez kozła i stanie na rękach. Piramidy oraz elementy z gimnastyki artystycznej są realizowane przez niewielką liczbę nauczycieli wychowania fizycznego.

Tabela 7. Realizacja konkurencji lekkoatletycznych w szkołach miejskich województwa podkarpackiego

Typ szkoły		Konkurencje lekkoatletyczne					
		Biegi krótkie	Biegi średnie i długie	Rzuty	Sztafety	Skok w dal	Skok wzwyż
Szkoła podstawowa	n	247	183	167	105	220	104
	%	32	24	22	14	29	14%
Gimnazjum	n	199	164	148	111	174	93
	%	26	21	19	14	23	12%
Szkoła ponadgimnazjalna	n	283	187	194	105	218	57
	%	37	24	25	14	28	7%
Ogółem		729	534	509	321	612	254

Źródło: badania własne.

Analizując, które konkurencje lekkoatletyczne są realizowane przez nauczycieli wychowania fizycznego uczących w szkołach miejskich województwa podkarpackiego (tabela 7), można stwierdzić, że w szkołach największą popularnością cieszą się biegi krótkie i skok w dal. W szkole podstawowej realizuje je co trzeci ankietowany. W gimnazjach elementy te są realizowane przez co czwartego nauczyciela. W szkołach ponadgimnazjalnych 40% ankietowanych realizuje biegi krótkie, a co trzeci nauczyciel skok w dal. 15% ankietowanych pracujących w szkołach miejskich zadeklarowało, że na lekcji wychowania fizycznego realizuje sztafety. Analizując tabelę nr 7, można stwierdzić, że skok wzwyż cieszy się najmniejszą popularnością wśród respondentów.

Po dokonaniu analizy danych zawartych w tabeli 8 można zauważyć, że w szkołach wiejskich województwa podkarpackiego nauczyciele najczęściej realizują biegi krótkie. Zdeklarowało tak 60% ankietowanych ze szkół podstawowych i 35% pracujących w gimnazjach. 40% respondentów pracujących w szkołach podstawowych i co czwarty nauczyciel uczący w gimnazjum realizuje także biegi średnie i długie, rzuty lekkoatletyczne oraz skok w dal.

Tabela 8. Realizacja konkurencji lekkoatletycznych w szkołach wiejskich województwa podkarpackiego

Typ szkoły		Konkurencje lekkoatletyczne					
		Biegi krótkie	Biegi średnie i długie	Rzuty	Sztafety	Skok w dal	Skok wzwyż
Szkoła podstawowa	n	592	419	410	240	453	141
	%	57	41	40	23	44	16
Gimnazjum	n	359	284	261	208	271	123
	%	35	28	25	20	26	12
Szkoła ponadgimnazjalna	n	45	41	39	27	36	8
	%	4	4	4	3	3	1

Źródło: badania własne.

Tabela 9. Realizacja ćwiczeń muzyczno-ruchowych w szkołach miejskich województwa podkarpackiego

Typ szkoły		Formy ćwiczeń muzyczno-ruchowych					
		Tańce	Aerobik	Ćwiczenia kształtujące przy muzyce	Gry i zabawy ze śpiewem	Inne	Nie realizuję
Szkoła podstawowa	n	50	74	99	30	10	127
	%	6	10	13	4	1	16
Gimnazjum	n	54	100	67	6	6	88
	%	7	13	9	1	1	11
Szkoła ponadgimnazjalna	n	123	147	112	6	18	126
	%	16	19	14	1	2	16

Źródło: badania własne.

Po przeprowadzeniu analizy danych zawartych w tabeli 9 można stwierdzić, że w szkołach miejskich województwa podkarpackiego ćwiczenia muzyczno-ruchowe nie cieszą się dużą popularnością. Znaczący jest fakt, że około 15% nauczycieli wychowania fizycznego nie realizuje w szkołach ćwiczeń muzyczno-ruchowych. Największe zainteresowanie ćwiczeniami muzyczno-ruchowymi można zaobserwować w szkołach ponadgimnazjalnych. Co piąty nauczyciel zadeklarował, że realizuje aerobik, a 15% ankietowanych tańce i ćwiczenia kształtujące przy muzyce.

Tabela 10. Realizacja ćwiczeń muzyczno-ruchowych w szkołach wiejskich województwa podkarpackiego

Typ szkoły		Formy ćwiczeń muzyczno-ruchowych					
		Tańce	Aerobik	Ćwiczenia kształtujące przy muzyce	Gry i zabawy ze śpiewem	Inne	Nie realizuję
Szkoła podstawowa	n	186	192	280	175	10	232
	%	18	19	27	17	1	22
Gimnazjum	n	128	139	160	42	8	137
	%	12	13	16	4	1	13
Szkoła ponadgimnazjalna	n	19	22	18	1	0	21
	%	2	2	2	0	0	2

Źródło: badania własne.

Analizując, jakie formy ćwiczeń muzyczno-ruchowych są realizowane przez nauczycieli pracujących w szkołach wiejskich województwa podkarpackiego (tabela 10), można stwierdzić, że co trzeci ankietowany pracujący w szkole podstawowej i 15% uczących w gimnazjum realizuje ćwiczenia kształtujące przy muzyce. Co piąty nauczyciel wychowania fizycznego ze szkoły podstawowej zadeklarował, że na lekcjach realizuje również aerobik, tańce oraz gry i zabawy ze śpiewem. Podobną tendencję zaobserwowano w gimnazjach. Co dziesiąty ankietowany realizuje tańce oraz aerobik. Dalsza analiza wykazała, że 20% ankietowanych ze szkół podstawowych nie prowadzi tego typu lekcji.

Tabela 11. Realizacja atletyki terenowej w szkołach miejskich województwa podkarpackiego

Typ szkoły		Atletyka terenowa					
		Gry i zabawy ruchowe w terenie	Marszobieg	Biegi na orientację	Terenowe tory przeszkód	Lekcje wf. na ścieżce zdrowia	Nie realizuję
Szkoła podstawowa	n	176	186	23	90	29	55
	%	23	24	3	12	4	7
Gimnazjum	n	125	160	21	78	21	26
	%	16	21	3	10	3	3
Szkoła ponadgimnazjalna	n	151	214	25	74	46	68
	%	20	28	3	10	6	9

Źródło: badania własne.

Przeprowadzone badania wykazały, że w szkołach miejskich województwa podkarpackiego gry i zabawy ruchowe w terenie oraz marszobieggi cieszą się największym zainteresowaniem. W szkołach podstawowych co czwarty nauczyciel zadeklarował, że realizuje tego typu lekcje. Biegi na orientację oraz ćwiczenia na ścieżce zdrowia są stosowane przez niewielką liczbę nauczycieli (tabela 11).

Tabela 12. Realizacja atletyki terenowej w szkołach wiejskich województwa podkarpackiego

Typ szkoły		Atletyka terenowa					
		Gry i zabawy ruchowe w terenie	Marszobieggi	Biegi na orientację	Terenowe tory przeszkód	Lekcje wf. na ścieżce zdrowia	Nie realizują
Szkoła podstawowa	n	447	468	80	287	66	100
	%	43	45	8	28	6	10
Gimnazjum	n	253	301	48	150	43	41
	%	25	29	5	15	4	4
Szkoła ponadgimnazjalna	n	31	44	9	18	4	4
	%	3	4	1	2	0	0

Źródło: badania własne.

Analizując dane zawarte w tabeli 12, można stwierdzić, że atletyka terenowa cieszy się dużym zainteresowaniem w wiejskich szkołach podstawowych województwa podkarpackiego. 45% nauczycieli zadeklarowało, że na lekcjach wychowania fizycznego realizuje gry i zabawy w terenie oraz marszobieggi. W szkołach gimnazjalnych można zauważyć podobną tendencję. Gry i zabawy ruchowe, marszobieggi oraz terenowe tory przeszkód cieszą się największym zainteresowaniem.

Tabela 13. Realizacja gier rekreacyjnych w szkołach miejskich województwa podkarpackiego

Typ szkoły		Gry rekreacyjne						
		Palant	Ringo	Dwa ognie	Tenis stołowy	Badminton	Unihokej	Nie realizują
Szkoła podstawowa	n	91	152	245	92	121	201	0
	%	12	20	32	12	16	26	0
Gimnazjum	n	65	69	154	47	45	166	1
	%	8	9	20	6	6	21	0
Szkoła ponadgimnazjalna	n	37	78	202	48	50	226	9
	%	5	10	26	6	6	29	1

Źródło: badania własne.

Po dokonaniu analizy danych liczbowych zawartych w tabeli 13 można stwierdzić, że we wszystkich szkołach realizuje się gry rekreacyjne. Co trzeci ankietowany w szkole podstawowej, około 25% pracujących w szkole ponadgimnazjalnej oraz $\frac{1}{5}$ nauczycieli uczących w gimnazjum realizuje dwa ognie. Unihokej cieszy się także dużym zainteresowaniem nauczycieli pracujących w szkołach miejskich na terenie województwa podkarpackiego. Zadeklarował tak co trzeci nauczyciel ze szkoły ponadgimnazjalnej, co czwarty ze szkoły podstawowej oraz 20% ankietowanych z gimnazjum

Tabela 14. Realizacja gier rekreacyjnych w szkołach wiejskich województwa podkarpackiego

Typ szkoły		Gry rekreacyjne						
		Palant	Ringo	Dwa ognie	Tenis stołowy	Badminton	Unihokej	Nie realizują
Szkoła podstawowa	n	189	371	579	215	139	396	1
	%	18	36	56	21	13	38	0
Gimnazjum	n	89	181	279	94	81	253	2
	%	9	18	27	9	8	24	0
Szkoła ponadgimnazjalna	n	6	16	33	8	13	28	2
	%	1	2	3	1	1	3	0

Źródło: badania własne.

Po przeprowadzeniu analizy danych zawartych w tabeli 14 można stwierdzić, że w szkole podstawowej ponad połowa ankietowanych realizuje dwa ognie, a 40% nauczycieli unihokej oraz ringo. W szkołach gimnazjalnych ankietowani realizują podobne treści. Największym zainteresowaniem cieszą się dwa ognie – zadeklarował tak co trzeci nauczyciel. Natomiast palant i badminton są realizowane przez 10% nauczycieli uczących w gimnazjach.

Tabela 15. Trudności uniemożliwiające realizację programu wychowania fizycznego w szkołach miejskich województwa podkarpackiego

Typ szkoły		Trudności					
		Brak bazy	Brak sprzętu	Brak zaplecza sanitarnego	Łączenie klas	Mała liczba godzin dydaktycznych	Zajęcia w grupach koedukacyjnych
Szkoła podstawowa	n	89	54	33	135	52	90
	%	12	7	4	17	7	12
Gimnazjum	n	76	55	33	124	47	50
	%	10	7	4	16	6	6
Szkoła ponadgimnazjalna	n	131	107	57	144	72	35
	%	17	14	7	19	9	5

Źródło: badania własne.

Przeprowadzone badania wykazały, że największym problemem utrudniającym prowadzenie obowiązkowych zajęć z wychowania fizycznego w szkołach miejskich jest łączenie klas. Uważa tak co piąty ankietowany pracujący w szkole ponadgimnazjalnej i podstawowej oraz 15% pracujących w gimnazjum. Co piąty nauczycieli zatrudniony w szkole ponadgimnazjalnej skarży się również na brak odpowiedniej bazy. Dalsza analiza wykazała, że na brak zaplecza sanitarnego skarży się 5% ankietowanych pracujących w szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych (tabela 15).

Tabela 16. Trudności uniemożliwiające realizację programu wychowania fizycznego w szkołach wiejskich województwa podkarpackiego

Typ szkoły		Trudności					
		Brak bazy	Brak sprzętu	Brak zaplecza sanitarnego	Łączenie klas	Mała liczba godzin dydaktycznych	Zajęcia w grupach koedukacyjnych
Szkoła podstawowa	n	287	246	109	305	140	177
	%	28	24	11	30	14	17
Gimnazjum	n	118	128	40	176	67	104
	%	11	12	4	17	6	10
Szkoła ponadgimnazjalna	n	17	11	8	22	13	4
	%	2	1	1	2	1	1

Źródło: badania własne.

Analizując trudności, które uniemożliwiają realizację programu wychowania fizycznego w szkołach wiejskich województwa podkarpackiego (tabela 16), można zauważyć, że dla około 30% nauczycieli pracujących w szkołach podstawowych największym problemem jest łączenie klas oraz brak odpowiedniej bazy. Co czwarty ankietowany narzeka na brak odpowiedniego sprzętu. Stanowi to również problem dla 20% respondentów uczących w gimnazjach. Respondenci pracujący w szkołach ponadgimnazjalnych skarżą się na brak odpowiedniej bazy oraz łączenie klas.

Dyskusja

Reasumując, można stwierdzić, że większość szkół w województwie podkarpackim boryka się z problemami, które utrudniają lub uniemożliwiają realizację programu wychowania fizycznego. W szkołach wiejskich i miejskich łączenie klas oraz prowadzenie lekcji w grupach koedukacyjnych to największa przeszkoda w realizacji programu wychowania fizycznego. Sytuacja ta może

niekorzystnie wpłynąć na uczniów, ponieważ zainteresowania dziewcząt i chłopców są odmienne. Z badań przeprowadzonych przez Ściślaka i in. wynika, że wśród dziewcząt uczęszczających do liceum największym zainteresowaniem cieszą się tańce, a wśród chłopców zespołowe gry sportowe¹². Należy również wziąć pod uwagę rozwój biologiczny dzieci, który może być bardzo zróżnicowany. Dziewczynki szybko dojrzewające oraz dzieci mające nadwagę nie chcą ćwiczyć w towarzystwie swoich kolegów z klasy. Bardzo często jest to dla nich krepujące i z tego powodu mogą unikać wysiłku fizycznego.

Według przeprowadzonych badań nauczyciele pracujący w szkołach wiejskich i miejskich uważają, że brak sprzętu uniemożliwia realizację podstawy programowej. Z badań przeprowadzonych przez NIK (2010) wynika, że program nauczania wychowania fizycznego jest niedostosowany do posiadanej przez szkoły infrastruktury¹³. Młodzież skarży się także na jakość sprzętu sportowego. Urządzenia, obiekty i sprzęt sportowy są w złym stanie technicznym, co zwiększa niebezpieczeństwo wypadków (NIK 2012)¹⁴. Podobna sytuacja panuje w Rosji, na Ukrainie i Białorusi. Szkolne wychowanie fizyczne ma poważne problemy finansowe, co wpływa na jakość organizowanych przez szkołę zajęć ruchowych¹⁵. Jakość nauczania pogorszyła się również na Słowacji. W przeciwieństwie do tych państw, w szkołach czeskich panują dobre warunki do uprawiania sportu i prowadzenia lekcji wychowania fizycznego¹⁶. Z badań przeprowadzonych przez Białek i innych można wnioskować, że brak odpowiedniej infrastruktury jest najważniejszym czynnikiem utrudniającym realizację zapisów podstawy programowej. Ponad połowa respondentów zgodziła się ze stwierdzeniem, że niewłaściwie prowadzone zajęcia skutkują większą liczbą zwolnień z lekcji wychowania fizycznego w późniejszych etapach edukacji szkolnej¹⁷. Za taki stan rzeczy mogą być także odpowiedzialni rodzice, którzy nie przywiązują wagi do szkolnego wychowania fizycznego, oraz sami uczniowie, którzy pochłonięci portalami społecznościowymi nie są zainteresowani wysiłkiem fizycznym.

Możliwości organizacyjne lekcji wychowania fizycznego zależą od infrastruktury szkoły. Nauczyciele proponują różne formy aktywności fizycznej, które muszą być dostosowane do warunków szkoły i zgodne z podstawą progra-

¹² M. Ściślak, A. Rokita, M. Kołodziej K. Kałużny, M. Popawczak, *Zainteresowania formami aktywności ruchowej uczniów liceów ogólnokształcących Wrocławia*, „Rozprawy Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu”, nr 45, Wrocław 2014, s. 79–98.

¹³ Informacje o wynikach kontroli; Wychowanie fizyczne i sport w szkołach publicznych, NIK Departament Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa 2010.

¹⁴ Informacje o wynikach kontroli; Wychowanie fizyczne i sport w szkołach publicznych i niepublicznych, NIK, Warszawa 2012.

¹⁵ P. Pałuch, *Wychowanie fizyczne i sport w Rosji, na Ukrainie i Białorusi*, „Kultura Fizyczna” 2005, nr 1–2, s. 25–29.

¹⁶ Tenże, *Wychowanie fizyczne i sport szkolny w Czechach i na Słowacji*, „Kultura Fizyczna” 2005, nr 5–6, s. 21–24.

¹⁷ A. Białek, J. Fila, P. Zielonka, *Wychowanie fizyczne w opiniach dyrektorów i nauczycieli...*, s. 7.

mową. Zbyt liczne grupy lub łączenie klas również ograniczają nauczyciela. Realizacja skomplikowanych układów gimnastycznych, np. piramidy, elementów gimnastyki artystycznej czy akrobatyki, jest bardzo trudna i nauczyciele unikają takich form aktywności. Zrozumiałe jest zatem, że największą popularnością cieszą się zespołowe gry sportowe. Realizuje je 60% ankietowanych nauczycieli. Podobną tendencję można zauważyć w szkołach w Polsce. W badaniu ankietowym NIK (2012) uczniowie zadeklarowali, że podczas zajęć wychowania fizycznego nauczyciele najczęściej realizują zespołowe gry sportowe; co piąty ankietowany nauczyciel realizuje zajęcia z gimnastyki¹⁸. Z badań przeprowadzonych przez Skalik wynika, że uczniowie mają przesyt zespołowych gier sportowych, a na lekcjach wychowania fizycznego bardzo chętnie zapoznaliby się z nieznanymi im formami aktywności fizycznej, m.in. korfbalem, grami i zabawami terenowymi, zajęciami przy muzyce¹⁹. W szkołach na Podkarpaciu tańce, aerobik oraz ćwiczenia kształtujące przy muzyce są realizowane przez około 20% nauczycieli. Tego typu lekcje cieszą się największą popularnością wśród ankietowanych zatrudnionych w wiejskich szkołach podstawowych.

Znamienny jest fakt, że w wiejskich szkołach podstawowych województwa podkarpackiego konkurencje lekkoatletyczne (biegi, rzuty i skoki), sporty zimowe oraz gry rekreacyjne cieszą się większym zainteresowaniem niż w szkołach w mieście. Sytuacja ta może być spowodowana większą dostępnością do terenów zielonych znajdujących się w pobliżu szkoły. Przyczyny takiego stanu rzeczy można również upatrywać w tym, że większość zabaw i gier terenowych nie wymaga specjalnego sprzętu, a jedynie inwencji twórczej nauczyciela. Jeżeli zajęcia te są prowadzone na boisku szkolnym lub na terenach zielonych należących do szkoły (albo znajdujących się w pobliżu szkoły), mogą w nich uczestniczyć liczniejsze grupy uczniów oraz mogą być prowadzone w grupach koedukacyjnych. W przeciwieństwie do szkół na Podkarpaciu, według badań NIK z 2010 roku, sporty zimowe, gry rekreacyjne oraz atletyka terenowa były w Polsce traktowane marginalnie²⁰. W szkołach na terenie województwa podkarpackiego tego typu dyscypliny sportowe cieszą się dużym zainteresowaniem i są realizowane przez około 40% nauczycieli pracujących na wsi oraz przez około 20% ankietowanych zatrudnionych w mieście.

Wnioski

Z przeprowadzonych badań i dokonanych w pracy analiz wynikają następujące wnioski:

¹⁸ Informacje o wynikach kontroli; Wychowanie fizyczne i sport w szkołach publicznych i niepublicznych, NIK, Warszawa 2012.

¹⁹ K. Skalik, *Redukowanie agresji...*, s. 16–19.

²⁰ Informacje o wynikach kontroli; Wychowanie fizyczne i sport w szkołach publicznych, NIK Departament Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa 2010.

1. Najczęściej realizowanymi formami aktywności fizycznej w szkołach wiejskich i miejskich województwa podkarpackiego są zespołowe gry sportowe oraz lekkoatletyka, w szczególności biegi krótkie, średnie i skok w dal.
2. W szkołach w mieście panują lepsze warunki do realizacji podstawy programowej z wychowania fizycznego niż w szkołach wiejskich
3. Największym problemem uniemożliwiającym realizację podstawy programowej z wychowania fizycznego w szkołach wiejskich i miejskich na terenie województwa podkarpackiego jest łączenie klas oraz prowadzenie lekcji w grupach koedukacyjnych.

Bibliografia

- Białek A., Fila J., Zielonka P., *Wychowanie fizyczne w opiniach dyrektorów i nauczycieli. Organizacja kształcenia, podstawa programowa i ocenianie uczniów w szkołach podstawowych*, Instytut Badań edukacyjnych, Warszawa 2015.
- Dąbrowski A., *Pozaszkolna kultura fizyczna młodzieży – rzeczywistość a potrzeby i oczekiwania*, AWF, Warszawa 1997.
- Informacje o wynikach kontroli; Wychowanie fizyczne i sport w szkołach publicznych, NIK Departament Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa 2010.
- Informacje o wynikach kontroli; Wychowanie fizyczne i sport w szkołach publicznych i niepublicznych, NIK, Warszawa 2012.
- Kosiba G., *Warsztat pracy nauczyciela wychowania fizycznego w aspekcie ewolucji celów tego procesu*, „Kultura Fizyczna” 2000, nr 9–10, s. 21–23.
- Kozłowska E., Kowalczyk A., Rząca M., Kocka K., *Uczestnictwo w lekcjach wf. a rozwój kultury fizycznej po zakończeniu etapu edukacyjnego*, „Journal of Education, Health and Sport” 2015, 5(4), s. 355–365; <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.17254>.
- Kuśnierz C., *Reforma wychowania fizycznego w opiniach nauczycieli województwa opolskiego*, [w:] Warchoł K. (red.), *Wychowanie fizyczne w szkole w okresie reformy programowej systemu edukacji*, „Prace Naukowo-Dydaktyczne Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Krośnie”, z. 54, Krosno 2011, s. 115–124.
- Paluch P., *Wychowanie fizyczne i sport w Rosji, na Ukrainie i Białorusi*, „Kultura Fizyczna” 2005, nr 1–2, s. 25–29.
- Paluch P., *Wychowanie fizyczne i sport szkolny w Czechach i na Słowacji*, „Kultura Fizyczna” 2005, nr 5–6, s. 21–24.
- Pańczyk W., *Więcej lekcji wychowania fizycznego w szkole*, „Kultura Fizyczna” 2002, nr 9–10, s. 11–14.

- Raczek J., *Węzłowe problemy wychowania fizycznego dzieci i młodzieży w świetle badań naukowych*, „Wychowanie Fizyczne i Sport” 1997, nr 4, s. 3–13.
- Skalik K., *Redukowanie agresji – poprzez integrację grupy na zajęciach wf.*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2011, nr 2, s. 16–19.
- Skrzydło K., *Wychowanie fizyczne nieobecne w praktyce pedagogicznej*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2010, nr 10, s. 25–27.
- Sozański H., Siewierski M., Adamczyk J., *Sport w szkole – stan i perspektywy*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2010, nr 1, s. 8–13.
- Szczepański S., *Kluczowe zagadnienia dydaktyki wychowania fizycznego*, Politechnika Opolska, Opole 2008.
- Ściślak M., Rokita A., Kołodziej M., Kałużny K., Popawczak M., *Zainteresowania formami aktywności ruchowej uczniów liceów ogólnokształcących Wrocławia*, „Rozprawy Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu”, nr 45, Wrocław 2014, s. 79–98.

Forms of Physical Activity in Physical Education Programs in Primary Schools, Middle Schools and Upper-Secondary Schools in Podkarpackie Voivodeship

Abstract

The aim of studies was to evaluate what forms of sports and recreational activity are implemented by physical education teachers at different levels of school education in rural and urban schools of Podkarpackie Voivodeship and what difficulties prevent the teacher from implementing the basic curriculum from the subject of physical education. The researches (questionnaire) covered 1032 physical education teachers employed in rural schools and 773 physical education teachers working in urban schools in Podkarpackie Voivodeship. The studies included schools of varying sizes: up to 100 pupils, from 100 to 300 pupils and over 300 pupils. The majority of teachers complain about the conditions in a certain school. The biggest problem that prevents the implementation of the basic curriculum from physical education in rural and urban schools in Podkarpackie Voivodeship is the combination of classes and conducting lessons in co-educational groups. The performed analysis showed that teachers usually implement team sports and athletics.

Keywords: Podkarpackie Voivodeship, forms of sports and recreational activity, rural schools, urban schools.